

Gábor Pusztai

Nederlandse literatuur in Hongaarse vertaling

Interview met Judit Gera

Professor Gera, u bent één van de meest productieve vertalers van Nederlandse boeken in Hongarije. Hoe bent u vertaler geworden?

Dat ik Nederlandse literatuur ben begonnen te vertalen had onder andere te maken met verlangen. De maatschappij van waaruit ik de Nederlandse zag was een arme, grijze, saaie en onvriendelijke: de socialistische maatschappij die weliswaar de vrolijkste barak van het Oostblok genoemd werd, maar het was in Hongarije wel degelijk somber met de beperkingen van allerlei vrijheden: onder andere die van pers, reizen en meningsuiting. Amsterdam, de bruisende, veelkleurige en vriendelijke stad, leek een onbereikbare wereld. Ik idealiseerde Nederland en verlangde naar een wereld die ik daar zag. Vanuit dit verlangen zijn mijn vertaalactiviteiten geboren. Al vertalend eigende ik me die vrije wereld toe. Ik kreeg het gevoel er een beetje bij te horen.

In 1974 of 1975 werd er een prijsvraag voor jonge literaire vertalers uitgeschreven door het niet meer bestaande tijdschrift voor wereldliteratuur *Nagyvilág* [Grote wereld]. Je werd aangemoedigd een vertaling van een verhaal van een contemporaine buitenlandse auteur in te sturen. Ik had geen enkele Nederlandstalige verhalenbundel in mijn bezit, de bibliotheken en antiquariaten hadden die evenmin en het was de tijd van vóór het internet. Het verhaal 'De kus' van Dirk Ayelt Kooiman was me toegestuurd door de Hongaars-Nederlandse dichter en essayist Erika Dedinszky. Erika hielp me

in die tijd af en toe als het om de Nederlandse literatuur ging. Ik won de tweede of derde prijs met de vertaling – ik herinner me niet meer welke. Maar wat was ik er blij mee. Het gaf me een grote impuls om door te zetten.

U hebt al in de jaren '80 Nederlandse literatuur vertaald. Hoe ging het toen met de censuur en de uitgeverijen? Waren uw mogelijkheden als vertaler beperkt?

Na mijn studies op de universiteit ging ik in 1977 werken bij uitgeverij Magvető, een van de meest gerenommeerde uitgeverijen in Hongarije. Ik werd lector en redacteur van hedendaagse Engels- en Nederlandstalige literatuur. Daarnaast vertaalde ik regelmatig. Mijn keus werd aanvankelijk bepaald door wat er in Hongarije überhaupt beschikbaar was: de boeken in de universiteitsbibliotheek. Van die vijf literaire werken vertaalde ik als eerste *Het bittere kruid* van Marga Minco. Dat was lekker dun en geschreven in eenvoudige taal. Juist in die tijd werd een reeks van korte romans in piepklein formaat gelanceerd. De reeks heette Rakéta Regénytár (afgekort Ra-Re) [Raket Romanmagazijn]. Daar paste de novelle van Minco uitstekend in. Dat een tekst die in eenvoudige taal is geschreven makkelijk te vertalen zou zijn, was een grote vergissing. Mijn eerste inzicht in verband met vertalen heb ik aan de hand van Minco's tekst opgedaan: hoe eenvoudiger, hoe moeilijker. In de strakke, korte zinnen, het alledaagse taalgebruik, is er geen ruimte voor de talige creativiteit van de vertaler. Tegelijkertijd moet je zorgen dat de vertaling niet monotoon klinkt, niet vreemd aandoet. Aangezien er in de novelle veel woorden en verwijzingen naar de joodse rituelen stonden die ik niet kende en daardoor niet kon vertalen, schreef ik een brief aan Marga Minco. Haar adres kreeg ik van de stichting waarvan de naam lang en ingewikkeld was, iets als: Stichting ter Bevordering van de Vertaling van Nederlands Letterkundig Werk. Ik geloofde mijn ogen niet toen er twee weken later een brief in de brievenbus lag met als afzender: Marga Minco. Een bijzonder aardige brief met keurige antwoorden op al mijn vragen. Dat was het begin van een lange vriendschap. Elke keer als ik in Amsterdam was werd ik bij haar thuis uitgenodigd. Ze maakte lekkere maaltijden en we zaten met haar twee dochters gezellig rond de tafel in haar prachtige woonkamer te kletsen. Ze was altijd zeer bescheiden, maar straalde tegelijkertijd grote kracht uit. Het was de kracht van haar bijzondere persoonlijkheid. Ze was altijd zeer geïnteresseerd in de politieke situatie in mijn land die toen – net zoals nu – verre van ideaal was. *Het bittere kruid* werd desalniettemin keurig uitgegeven.

Het was een periode dat er een grote belangstelling bestond voor minder bekende talen en ik was een van de weinigen die Nederlandstalige literatuur rechtstreeks uit de oorspronkelijke taal vertaalde.

Mijn tweede vertaling was *Terug naar Oegstgeest* van Jan Wolkers. Dat boek maakte eveneens deel uit van de universiteitsbibliotheek. Ik vond het boek erg interessant. De afwisseling van verleden en heden in de hoofdstukken en de onverhulde manier waarop over seksualiteit werd geschreven maakte een grote indruk op me. Ook het poëtische van de tekst sprak me aan. En het verzet tegen de autoriteit van de ouders was iets wat ook in Hongarije bij de tijdgeest hoorde. Toen ik met de vertaling bezig was kreeg ik mijn eerste kind. Er bestond destijds alleen een zakwoordenboek met 24.000 woorden samengesteld door een dominee, István Zugor. Woorden en uitdrukkingen in verband met seksualiteit stonden er uiteraard niet in. Dat was geenszins voldoende voor het vertalen van Wolkers. Bovendien was ik niet met de Bijbel opgegroeid. Ik dacht: als een brief me zo schitterend kon helpen bij *Het bittere kruid*, probeer ik het nog eens met Wolkers. Maar ik werd al gauw teleurgesteld. Hij wilde me niet te woord staan omdat hij er een principekwestie van maakte om niet met mensen uit het Oostblok in contact te komen. Een grote klap in het gezicht. Ik voelde me vernederd en onzeker – waar was ik in godsnaam mee bezig? Maar een contract had ik al, ik kon niet meer terug. Ik brak me het hoofd over de juiste betekenis van bepaalde zinnen waarvan ik de Bijbelse connotaties goed aanvoelde, maar niet altijd kon identificeren. Het was een lijdensweg: Wolkers gebruikte geen aanhalingstekens voor Bijbelse citaten, alles werd ongemarkeerd in de tekst opgenomen – bij nader inzien was dit ook een vorm van verzet tegen de autoritaire opvoeding en de Bijbeltekst als strikt uitgangspunt voor het leven. Het ging voor mij dus om een vrijheid die ik zelf niet had en die mij – zo ervoer ik het toen tenminste – ook nog eens door Wolkers ontnomen werd. Ik deed wat ik kon maar zoiets is geen excuus voor vertaalfouten. Zo kreeg ik een vernietigende kritiek van een Hongaarse die al lang in Nederland woonde (niet Dedinszky, maar iemand anders) en die mij onder andere de letterlijke vertaling van ‘ik fietste naar de school met de Bijbel’ – terecht – verweet. Ik vertaalde de zin alsof de ik-figuur de Bijbel bij zich had terwijl hij naar school fietste. Ik wist niets van scholen ‘met den Bijbel’. En ik had geen Nederlandstalige Bijbel. De studie Nederlands kon nog niet zo diepgaand zijn in die tijd, ik had niemand om vragen aan te stellen. De frustratie was enorm. Alsof dit allemaal niet genoeg was, werd ik er door een medewerker van de Stichting van beticht dat ik als vertaler de tekst van Wolkers aan censuur onderwierp. Dat wist hij van

horen zeggen, hijzelf verstond geen woord Hongaars. Hij ging ervan uit dat alle westerse boeken in het Oostblok in die tijd gecensureerd waren. Dat was niet het geval. Buitenlandse boeken waarvan eenmaal besloten was om ze uit te geven, werden niet gecensureerd omdat ze niet als gevaarlijk voor het systeem werden beschouwd. Buitenlandse boeken die wel gevaarlijk werden geacht, werden gewoon niet uitgegeven. Het was vooral de Hongaarse literatuur die aan strenge censuur onderworpen werd want de censoren waren vooral eropuit om ‘gevaarlijke’, kritische inhouden in de eigen literatuur in de kiem te smoren. Er viel trouwens in die Nederlandstalige romans niets te censureren. Het was een moment dat ik dacht: ik ga ermee stoppen. Maar dezelfde mevrouw die de vernietigende kritiek in *Bzzlletin* leverde, stuurde me vervolgens een oud exemplaar van de Statenvertaling. Bij wijze van troost en misschien aanmoediging. Het is nog steeds een van de meest gekoesterde boeken van mijn bibliotheek.

Hoe koos u de te vertalen boeken uit toen, en nu?

Toen koos ik de te vertalen boeken uit naar wat in Hongarije voorhanden was. Ook voerde ik correspondentie met Nederlandse instituties met het verzoek om mij Nederlandse romans en verhalen te sturen. De Stichting voor vertalingen stuurde toen beroepshalve alle boeken op die een vertaler graag wilde hebben. Van de UvA kreeg ik – waarschijnlijk van een studente – de complete reeks *Spectrum van de Nederlandse letterkunde*. Dit was een schatkamer van literaire teksten. In die tijden mochten vertalers een boek dat ze de moeite waard vonden om te vertalen bij een uitgeverij aanbevelen. Je moest een leesverslag schrijven en indien de uitgeverij er fantasie in het aanbevolen boek zag, werd er een vertaalcontract gesloten. Ik heb op die manier heel veel vertaald. Tegenwoordig is het al lang niet meer zo. Vandaag de dag word je door uitgeverijen benaderd of je een bepaald boek bereid bent te vertalen. Ze krijgen informatie over wat de moeite waard zou zijn uit Nederland en Vlaanderen of op de internationale boekenmarkten zoals Londen, Frankfurt, Leipzig of Bologna. Een grote positieve uitzondering vormde de reeks Akcentusok (Accenten) bij Uitgeverij Gondolat waarvan ik redacteur was. Voor die reeks (2007–2010) heb ik zelf alle titels naar eigen smaak uitgekozen.

Waren er vóór 1989 boeken die u wilde vertalen, maar dat mocht niet vanwege politieke redenen?

Nee. Ik mocht alles vertalen wat ik wilde. Marga Minco, Hella S. Haasse, Jan Wolkers, Arthur van Schendel, Gerard Walschap, noem maar op. Er was alleen maar een boek naar mijn weten dat eventueel problematisch was geweest: *Publiek geheim* (1987) van J. Bernlef. Het ging over de Hongaarse revolutie in 1956, maar ik vond dat helemaal geen goede literatuur. Het werd geschreven te veel vanuit een naïef perspectief, te zwart-wit. Maar dat had ook vertaald kunnen worden mocht ik dat gewild hebben. We hebben dit boek wel met de toenmalige studenten en de eerste moedertaalspreker van onze vakgroep Nederlands, Jos Kleemans, besproken op de universiteit.

Was er toen sprake van een soort zelfcensuur?

Nee er was bij mij geen sprake van. Nederlandse en Vlaamse schrijvers schreven trouwens niet zoveel over hoe het leven in het Oostblok was – ze hadden andere dingen aan hun hoofd.

U heeft na Erika Dedinszky (in 1981) en Béla Szondi (in 1990) als derde Hongaarse vertaler in 2001 de Martinus Nijhoff prijs ontvangen. Heeft de Nijhoff prijs iets veranderd in uw carrière?

De Nijhoff prijs zorgde ervoor dat ik meer vertrouwen in mijn capaciteiten als literair vertaler kreeg. Dat vertrouwen had ik namelijk totaal niet. In Hongarije werd verder van die prijs niet opgekeken. Er verschenen enkele krantenartikelen over, maar dat was het dan. Het betekende uiteraard ook veel wat de financiën betreft en dat was erg belangrijk.

Is het makkelijk tegenwoordig als vertaler een bestaan op te bouwen?

Als beginner is het zeker niet makkelijk. Vooral onder andere omdat er zoveel uitstekende vertalers Nederlands-Hongaars op de markt actief zijn. Bovendien kan men van literair vertalen niet leven. Je moet eerst grote inspanningen doen om bij uitgevers überhaupt in aanmerking te komen. Netwerken is belangrijk. Het beste is als men begint met een proefvertaling bij het Nederlands Letterenfonds in te dienen. Indien de proefvertaling goedgekeurd wordt, kom je op hun lijst van erkende vertalers. In dat geval komen de Hongaarse uitgeverijen eventueel te weten dat je bestaat. Als je de hartstochtelijke betrokkenheid niet hebt om ondanks alle moeilijkheden en bezwaren door te bijten, kun je het ook vergeten.

De literaire betrekkingen tussen Nederland en Hongarije zijn in de afgelopen 30 jaar enorm gegroeid. Wat is volgens u de reden hiervan?

In 1989 is de muur gevallen en in 2004 heeft Hongarije zich aangesloten bij de Europese Unie. Dat veranderde alles: reizen werd vrij, de grenzen zijn verdwenen, er was een vrije stroom van mensen heen en weer. Nederland was lange tijd de tweede belangrijkste economische partner van Hongarije. Studenten mochten en mogen (nog) met verschillende beurzen (Tempus, Erasmus) naar Nederland en Vlaanderen om ter plekke contacten te leggen en studeren. Dit zijn belangrijke waarden die in sommige landen tegenwoordig helaas niet meer evident zijn. Hongarije moet in de EU blijven en aan de eisen van de rechtstaat voldoen, anders gaan al die verworvenheden verloren. Ik heb grote zorgen hieromtrent.

Hoe ziet u de toekomst van de Nederlandse literatuur in Hongarije en die van de Hongaarse literatuur in Nederland?

Het hangt ervan af. Indien Hongarije zich aanpast aan de Europese normen en waarden zal het ook met onze literaturen in elkaars landen goed gaan. Indien niet, zie ik het in beide richtingen somber in. Nederland en België zijn voorbeeldige rechtstaten: ze dienen als voorbeeld voor landen waar dit niet (meer) het geval is.

(Enkele delen van dit interview zijn al eerder verschenen in *Filter. Tijdschrift voor vertalen*. 2020 27/3, pp. 28–31.)